

Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárad és Szatmárnémeti) parlamenti képviselői a 19. század második felében. A politikai társadalomtörténet kutatásának lehetőségei és módszerei*

Bevezetés

A politika- és a társadalomtörténet – más oldalról közelítve a történelem és a szociológia – metszéspontjában új kutatási irányzat további erősödésének lehetünk tanúi Magyarországon is. A politikai társadalomtörténetként meghatározható terület természetesen hazai téren sem előzmény nélküli. Az első időszakban a parlamenti képviselők társadalmi hátterét elemző kutatások álltak a kérdések fókuszában, amelyek főként Rudai Dezső és Lakatos Ernő 1930-as és 1940-es években megjelent munkáiban érhetők tetten.¹ Néhány évtizedes kényszerpihenőt követve az 1970-es években kapott újra lendületet az irányzat fejlődése, amely ekkor már a szélesebb politikai elit és a választók társadalomtörténeti módszerek alkalmazásával történő vizsgálatára irányult. A dualizmus korára vonatkozó elemzések főként Vörös Károly² és Adalbert Toth,³ majd Szabó Dániel⁴ és Gerő András⁵ nevéhez köthetők. Az utóbbi évtizedben megsokszorozódott a 19. század politikai társadalomtörténetére vonatkozó vizsgálatok száma, amelynek az egyik fókuszterületévé ismét a parlament vált.

A politikusok statisztikai alapon feldolgozható, pártkötődési és társadalmi jellemzőiből adatbázist létrehozó és azokat elemző kutatások új lehetőséget teremtenek az összefüggések megvilágítására, az új kutatási lehetőségek és módszerek

* A tanulmány elkészítését az NKFIH 112429 „A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése” című pályázata támogatta.

¹ Rudai 1936a; Rudai 1936b; Lakatos 1942;

² Vörös 1979., Vörös 1987.

³ Toth 1973.

⁴ Boros–Szabó 1975; Boros–Szabó 1999; Szabó 2003.

⁵ Gerő 1988.

kidolgozására. Az e területen folytatott kutatások egyik kézenfekvő, és más téren is előszeretettel alkalmazott formája a helyi vagy regionális jelenségek elemzése, az összefüggések feltárása és összehasonlítása. Ebbe a körbe tartoznak az általam vizsgált kérdések is.

Kutatásom elsődleges célja az Aradon, Debrecenben, Nagyváradon és Szatmárnémetiben 1848 és 1877 között megválasztott országgyűlési képviselők politikai és lokális kötődésének, regionális beágyazottságának és társadalmi háttérének a vizsgálata. Az elemzésbe vont adatok segítségével részletes áttekintést kaphatunk arról, hogy a négy várost és az ország többi városi választókerületét képviselő politikusok jellemzői mennyiben mutatnak hasonlóságot, és mennyiben térnek el egymástól.⁶ Jelen tanulmányomban néhány érdekesség felvillantásán túl nem az adatok közlésére és azok elemzésére vállalkozok, hanem módszertani kérdésekre koncentrálni, elsősorban az elemzési lehetőségeket igyekszem számba venni.

A vizsgált városok kiválasztása

A négy vizsgált város 19. századi parlamenti képviselőinek és választástörténetének együttes feldolgozása nem kizárólag a parlamentarizmus kutatása szempontjából lehet érdekes, hanem az indokok között közigazgatási, demográfiai és régiókutatói érvek egyaránt felsorolhatók. Ezek közül talán a leginkább meggyőző a közigazgatási szempont lehet, ugyanis az 1876. 20. *törvénycikk* értelmében a Tisza és a Királyhágó közötti országrészben ez a négy város rendelkezett törvényhatósági joggal. Országos szinten pedig 21 törvényhatósági jogú város volt ekkor. A vizsgált városok környező települések közül kiemelkedő népessége is indokolja az önálló csoportalkotást, valamint az is, hogy az 1910. évi népszámlálás alapján a négy település összesen kb. negyedmillió lakossal rendelkezett. Tehát jelentős piacszervező és gazdasági tényezőként is értelmezhető. Ha pedig a földrajzilag lehatárolható Tiszántúl, vagy a történelmi szempontok alapján megrajzolható Partium régiókat tekintjük, ez a négy

⁶ Országos viszonylatban csak azokat a városi kerületeket (1848 és 1877 között 66 város 83 kerülete; 1877 és 1918 között 62 város 81 kerülete) vesszük számításba, *amelyek az 1848. évi V. törvénycikk, az erdélyi 1848. évi II. törvénycikk, valamint az ezeket módosító 1877. évi 10. törvénycikk által önálló képviselő-választási joggal rendelkeznek, tehát nem használjuk fel az összes városi jogú településeket is magába foglaló megyei választókerületek adatait. A tárgyalt kérdéshez módszertanilag és tematikailag kapcsolódó irodalom a teljesség igénye nélkül: Rudai 1936a; Rudai 1936b; Lakatos 1942; Gerő 1988; Varga 1994; Fleisz 1996; Irinyi 2002; Pál 2003; Hajdú 2006; Varga 2007; Pap 2007; Schwarcz 2008; Ilonszki 2009; Pál 2011a; Pap 2011b; Pap 2012; Kerepeszki 2014; Szendrei 2014; Szendrei 2015; Zsoldos 2015.*

város gazdasági, társadalmi és kulturális értelemben kezelhető egymással versengő, vagy egymást kiegészítő központokként is.⁷

A dualizmus kori választási rendszer helyi visszasságai

A számos szempont alapján egy csoportba rendezhető négy város választójogi helyzetét tekintve jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Elsőként tekintsük meg a választásban résztvevő városi népesség arányában jelentkező különbségeket. Egy 1872-re vonatkozó kortárs hivatalos kimutatás adatai szerint, míg Nagyváradon csupán 4,5%, addig Debrecenben és Szatmárnémetiben 8,5-9%, Aradon pedig 13% volt a szavazati joggal rendelkezők aránya.⁸ A korabeli 6,9%-os országos választójogi átlaghoz képest Arad kiugróan magas, Debrecen és Szatmárnémeti kedvezőbb, Nagyvárad pedig lényegesen negatívabb képet mutatott. Ez a jelenség minden bizonnyal összefüggésben állt a helyi választók társadalmi összetételével. Míg Debrecenben és Szatmárnémetiben a szavazásra jogosultak 70-75%-a föld- és házbirtok, valamint „régí jog” alapján voksolhatott, addig Aradon a választók kb. fele, Nagyváradon pedig csak 1/3 része szerzett így jogosultságot.⁹ A társadalmi összetételt tekintve pedig Debrecen és Szatmárnémeti választóinak túlnyomó többsége parasztpolgár, kiskereskedő és kisiparos volt, akik kiegészültek a városba települt nemességgel, s mellettük csak az állami alkalmazottak száma volt jelentős. Ezzel szemben Arad és főleg Nagyvárad választói között többségben voltak az ipari és kereskedelmi polgárság tagjai, és megjelent soraikban az iparos kispolgárság és a kisiparos munkásság is. A négy város esetében a választópolgárok számára és a választók társadalmi összetételére vonatkozó adatok összefüggéseiből arra következtethetünk, hogy a magasabb arányú polgári népességgel rendelkező városok alacsonyabb számú választói népességgel rendelkeztek. Ez egyértelműen a dualizmus kori választói rendszer egyik jelentős problémájaként mutatható ki.¹⁰

⁷ A 19. században a (Maros feletti) Tisza és a Királyhágó közötti területet Tiszántúlként (vagy Tisza bal partjaként) említették. A 21. században azonban a Tiszántúl elnevezés a Tisza és az országhatár közötti területet fedí le. Ezért használok a vizsgált terület körülhatárolásakor a történeti régiót jelölő Partium elnevezést.

⁸ Főrendiházi irományok 1872–1875, 5. kötet, 374–375; 378. 274. szám

⁹ Főrendiházi irományok 1872–1875. 5. kötet 445–446. 274. szám. Ezzel összhangban: Pap 2011a: 398–399.

¹⁰ Részletesen lásd Szendrei 2014.

A jogosultsági arányok mellett szintén lényeges eltéréseket tapasztalhatunk a négy város választókerületeinek számát tekintve is. A korszakban Debrecen három,¹¹ míg Arad, Nagyvárad¹² és Szatmárnémeti csak egy-egy országgyűlési képviselői mandátummal rendelkezett. Bár fél évszázad alatt a városok népességének egymáshoz viszonyított aránya nagyjából azonos maradt (lásd 1. táblázat), Nagyvárad és Arad, illetve kisebb mértékben Szatmárnémeti egyetlen országgyűlési képviselői helye ugyancsak a dualizmus kori választási rendszer komoly ellentmondásaira mutat rá.

	Arad	Debrecen	Nagyvárad	Szatmárnémeti	Brassó	Kolozsvár	Marosvásárhely	Miskolc	Nagy-szeben
1869	32725	46111	28698	18353	27766	26628	13018	21535	18988
1880	35556	51122	31324	19708	29584	30363	13192	24319	19446
1890	42052	56940	38557	20736	30739	35855	14575	30408	21465
1900	53903	72351	47018	26178	34511	46670	17515	40833	26077
1910	60969	90153	61034	34892	38999	58481	23728	49182	29599

1. táblázat

Arad, Debrecen, Nagyvárad, Szatmárnémeti és néhány két országgyűlési képviselői mandátummal rendelkező város népességének változása 1869 és 1910 között (Forrás: Népszámlálás 1912–1920. V. kötet)

Arad, Debrecen, Nagyvárad, Szatmárnémeti és néhány két országgyűlési képviselői mandátummal rendelkező város népességének változása 1869 és 1910 között (Forrás: Népszámlálás 1912–1920. V. kötet)

A négy városban választójoggal rendelkező népesség arányának és a választókerületek számának összefüggései is ellentmondásos adatokat eredményeznek. A fentebb ismertetett adatok szerint Aradon 13%, Debrecenben és Szatmárnémetiben 8,5-9%, Nagyváradon pedig 4,5% a választásra jogosultak aránya. Ez a kerületekre

¹¹ 1. választókerület: Péterfia és Csapó utcák, a 2. választókerület: Hatvan és Piac utcák, a 3. választókerület: a Cegléd és Varga utcák által határolt területet alkották.

¹² Közigazgatási értelemben egységes Nagyvárad 1850 januárjában jött létre Olaszí és Újváros egyesülésével, majd 1860. január 14-én csatlakozott Váralja és Velence is. Lásd: Fleisz 2011. 133. Választójogi tekintetben pedig az 1875. évi II. törvénycikk alapján ment végbe az egyesülés: „2. § Várad-Váralja és a Várad-Velence városrészek, melyek jelenleg a biharmegyei bihari választókerülethez tartoznak, ezen kerülettől elszakítottván, a nagy-váradí választókerülethez csatoltatnak, e szerint Nagy-Várad-Ujváros, Várad-Olaszí, Várad-Váralja és Várad-Velence városrészekből egyesített és törvényhatósági joggal felruházott Nagy-Várad város választ egy képviselőt.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltve: 2019.09.22.)

Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti) parlamenti képviselői...

nézve azt jelenti, hogy Aradon (2411 fő) kétszer akkora számú választó jogosult egy képviselő megválasztására, mint Nagyvárádon (1079 fő). Az országos adatok szerint a városi választókerületekben átlagosan 1000-1500 között volt a választójoggal rendelkezők száma. Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti választónépességének a száma átlagosnak mondható, míg Arad adatai ettől jelentősen eltérnek. Ha azonban figyelembe vesszük az országos szintű alsó (Körmöcbánya, 431 fő) és felső értékeket (Budapest, Terézváros 4178 fő), a négy városban tapasztalt arányok távol állnak a szélsőségektől.

választókerület	választók száma (fő)
Arad	2411
Debrecen 1.	1452
Debrecen 2.	1218
Debrecen 3.	1448
Nagyvárád	1079
Szatmárnémeti	1482

2. táblázat
Választók száma kerületenként

Kutatási előzmények

Legutóbbi publikációimban¹³ Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti esetében már részben választ adtam az országgyűlési képviselők társadalmi hátterére vonatkozó kérdésekre. Az akkori kutatásban az országos viszonyok elemzéséhez Ilonszki Gabriella és munkatársai által publikált adatbázist használtam fel.¹⁴ Ez a gyűjtemény az Országgyűlési almanachokra¹⁵ támaszkodva az 1884 és 1910 közötti általános választásokon mandátumot szerzett képviselők adatait tartalmazza. A jelentős és hiánypótló munka összesen 3673 mandátumszerzés adatait tárja a kutató felé, 43 féle (a teljesség igénye nélkül: név, születés ideje, helye, a megválasztás életkora, nemzetisége, vallása, származása, családi állapota, iskolái, végzettsége, foglalkozása, karrierútja, katonai szerepe, korábbi mandátumok, a választókerülethez való viszonya, pártja,

¹³ Szendrei 2015; Szendrei 2016.

¹⁴ Ilonszki 2009.

¹⁵ *Országgyűlési Almanach* 1884–1887.; *Országgyűlési almanach* 1887–1892.; *Országgyűlési almanach* 1892–1897.; *Országgyűlési almanach* 1897–1901.; *Országgyűlési almanach* 1901–1906. ; *Országgyűlési almanach* 1905–1910; *Országgyűlési almanach* 1906–1910.; *Országgyűlési almanach* 1910–1915; *Magyar Országgyűlés* 1910–1915.

képviselőházi szerepe, kormányzati szerepe, civil szervezeti tevékenysége) szempont alapján. A korábbi vizsgálatban tehát erre az adatbázisra támaszkodva jutottam az országos és az országos városi adatokhoz, és ezekhez a szempontokhoz igazítottam a saját mélyebb fúrású és az Országgyűlési almanach mellett a kortárs publicisztikát, levéltári adatokat és szakirodalmat is felhasználó Debrecenre, Nagyváradra és Szatmárnémetire vonatkozó adataimat. A három város sajátosságai már a munkának ebben a fázisában is érzékelhetők voltak. A különbségek bemutatásához most csak annyit jegyzek meg, hogy a debreceni 2., 3. választókerület és Szatmárnémeti, valamint a debreceni 1. választókerület és Nagyvárad jellemzői nagyon hasonlóak voltak.

A mandátumszerzési adatok összegyűjtésére 2014/15-től újabb lehetőség nyílt, amikor a Pap József (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) vezetésével működő kutatócsoportunk OTKA (NKFIH K 112429) pályázati támogatást nyert. A kutatásunk célja *A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése*. Az elmúlt években tesztüzemi szinten létrejött adatbázisunk a népképviselési korszak kezdetétől, 1848-tól tartalmazza a képviselők adatait, valamint figyelembe veszi az időközi választások eredményeit is. A korábbiakban csak 1884-től rendelkezünk adatokkal, és csak az országos választások eredményét ismertük. Ahhoz, hogy érzékeltetni tudjam az adatok megsokszorozódását, csak az ezen kutatásban vizsgált négy városban 52 helyett 116 mandátum adatait tudom felhasználni, tehát az adatmennyiség bőven kétszer akkora lett. Az adatgyűjtés pedig annyiban változott, hogy az Országgyűlési almanachok mellett feldolgoztuk a fellelhető iskolai értesítők, katonai adatbázisok, lakhelynyilvántartások, földkataszteri összeírások, gyászjelentések, minisztertanácsi jegyzőkönyvek, különböző lexikonok anyagát és felhasználtuk a legismertebb országos és helyi publicisztikát is. A gyűjtött témakörök hasonlóak a korábbi adatbázis tematikájához, már csak azért is, hogy az összehasonlításhoz fel lehessen használni azokat.

Az adatgyűjtés módszertana, az adatok csoportosítása

Visszatérve a szóban forgó négy város képviselőinek az adataira, minden választókerület esetében rendelkezünk az 1848 és 1918 közötti 16 általános választás és a kerületekben megtartott pótválasztások adatsoraival (96 általános választás, 20 pótválasztás, összesen 116 mandátum), és az országos városi mandátumok adataihoz is hasonló mértékben férünk hozzá, tehát az összehasonlításhoz is megfelelő háttér áll a rendelkezésünkre. Ennek megfelelően a négy vizsgált város adatait egymáshoz is és az országos átlaghoz is tudjuk viszonyítani a teljes vizsgált időszakban.

Írásom további részében arra kívánok vázlatosan rámutatni, hogy a kutatócsoportunk által létrehozott adatbázis Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti dualizmus kori képviselőire vonatkozóan milyen elemzési lehetőségeket tesz lehetővé, és az adatokból milyen összefüggések ismerhetők fel. Az összefüggéseket három egyszerű adattárba rendezve mutatom be a lehetséges elemzési irányok felvázolásával, az adatok teljessége nélkül.

Adattárak

1.) Az 1. adattár (208 sor) a vizsgált városok képviselőit azonosítja be, illetve a mandátumuk időszakát és pártállásukat tartalmazza. Az adatok elemzésével elsősorban a helyi szavazók képviselőkre és pártokra vonatkozó kötődését tudjuk áttekinteni.

A négy vizsgált város 6 választókerületében összesen 116 alkalommal zajlott le választás, ami azt jelenti, hogy átlagosan több mint 19 (19,3) választás történt kerületenként (a valóságban 18 és 21 közötti a választások száma) és – a többszöri mandátumszerzések miatt – átlagosan több mint 9 (9,5) személyt választottak meg. A leghűségesebb kerület Debrecen 1. választókerülete volt, amelyben csak 6 képviselő szerzett mandátumot, és Aradon változott legtöbb alkalommal a képviselő személye, ahol 13 politikus szerepel a képviselői listán. Az adatokat a politikusok szemszögéből tekintve azt láthatjuk, hogy egy képviselőt átlagosan 2 (2,02) alkalommal választottak meg, a gyakorlatban azonban számos képviselő csak egyszer szerzett mandátumot, és akad olyan is (Thaly Kálmán, Debrecen 1.), aki 8 alkalommal szerzett többséget ugyanabban a kerületben. A vizsgált négy város összes mandátumát tekintve azonban Tisza Kálmán szerzett a legtöbb alkalommal képviselői helyet, ugyanis 6 esetben Debrecen 1. kerületében, 5 esetben pedig Nagyvárádon nyert választást. A teljes politikusi pálya időszakában ezen kívül még egy alkalommal Sepsiszentgyörgyön is szerzett mandátumot.

A négy vizsgált városban 1848 és 1918 között összesen 116 mandátumszerzés történt, de a teljes karrierutakat tekintve a képviselők által megszerzett összes mandátumot is bevonhatjuk az adatok közé, így összesen 208 választás eredményét tudjuk elemezni. A politikusok összes mandátumszerzését együtt vizsgálva láthatjuk, hogy az egyes városok milyen szerepet töltek be a képviselők pályájában, azok hosszú távon határozták-e meg azt, vagy csak epizódszerepet jelentettek. Ebben az összefüggésben lényeges adat a születés és halálozás dátuma is, hiszen nem mindegy az sem, hogy hány évet élt a politikus, és az életének mekkora hányadát töltötte a politikai pályán, és abból mekkora részt az adott választókerület mandátumának birtokosaként.

Az adatokat szemlélve érdemes lehet elgondolkozni a 19. és 20. század fordulóján működő politikai rendszerrel szemben támasztott elvárásainkon is. A viszonylag kisszámú és áttekinthető folyamatokat érzékeltető adathalmaz alkalmas arra is, hogy egyszerűbben érzékeltethesse a képviselők esetében végbemenő professzionalizáció folyamatát. A képviselők mandátumszámának növekedése a szakosodott és a törvényhozási rendszerben rutinos politikusok emelkedő létszámát eredményezi, ugyanakkor magával hozza a politikai elit zártságának a fokozódását is. A két szélsőség – Debrecen 1. választókerület és Arad – mandátumainak a száma ebben a tekintetben is tanulságos folyamatokra enged következtetni.¹⁶ Az egyes választókerületekben változásként értelmezhető folyamatok pedig nem egyértelműen a társadalmi vagy politikai fejlődés eredményeként értelmezhetők, hanem a helyi elitben végbemenő alkuk és harcok következményei is lehetnek.¹⁷

A hosszú politikai pályát befutott (legalább öt alkalommal mandátumot nyerő) képviselők két fontos csoportját emelem ki. Az első csoportot azok a politikusok alkotják, akik pályájuk alatt nagy számú (legalább négy) helyszíneken nyertek képviselői megbízatást. Ebbe a csoportba tartozik Barabás Béla (Arad, Gyoma, Nagykőrös, Nagyvárad, Szilágysomlyó), Chorin Ferenc (Arad, Aranyosmedgyes, Baksa, Szatmárnémeti), Dégenfeld-Schomburg Lajos (Dárda, Debrecen 2., Losonc, Szirák), Falk Miksa (Arad, Budapest 1., Keszthely, Kőszeg) és Helfi Ignác (Debrecen 2., Szegvár, Székelykeresztúr, Szentgonhárd, Szentlőrinc), Hieronymi Károly (Arad, Igló, Kolozs, Pozsony 1., Szászsebes, Szatmárnémeti, Zsombolya), Láng Lajos (Csaca, Debrecen 3., Nagybánya, Pápa, Szakcs), Simonyi Ernő (Debrecen 1., Privigye, Szalánta, Szentés), Tisza István (Arad, Budapest 4., Ugra, Újbánya, Vízakna), Ugron Gábor (Kecskemét 1., Kolozsvár 2., Marosvásárhely 1., Szatmárnémeti, Székelyudvarhely, Szilágysomlyó, Udvarhelyszék 1.). A képviselők másik fontos csoportját azok alkotják, akik pályájuk alatt többnyire vagy hosszú távon egy városban voltak országgyűlési képviselők. Ezt a csoportot Borsos Bálint (Szatmárnémeti), Kiss Lajos (Debrecen 2.) és Thaly Kálmán (Debrecen 1.) alkotja.

Az adatok alapján láthatjuk, hogy akadnak olyan képviselők is, akik pályájuk alatt a vizsgált városok közül többen is szereztek mandátumot. Ezek között a politikusok között említhetjük meg Barabás Bélát (Nagyvárad, Arad), Chorin Ferencet (Arad, Szatmárnémeti), Hieronimy Károlyt (Arad, Szatmárnémeti) és Tisza Kálmánt (Debrecen, Nagyvárad) is.

¹⁶ Schwarcz 2008. 13.

¹⁷ Schwarcz 2008. 15.

Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti) parlamenti képviselői...

Ogy. ciklus	Név	Születési idő	Halálozási idő	Párt	Választókerület	Mandátum kezdete	Mandátum vége
1869–1872	Atzél Péter	1836.02.22	1901.09.11.	DP	Arad	1869.04.22	1871.03.29
1901–1905	Bakonyi Samu	1862.07.29.	1922.04.22.	F48P	Debrecen II.	1901.10.26	1905.01.03
1905–1906	Bakonyi Samu			F48P	Debrecen II.	1905.02.17	1906.02.19
1906–1910	Bakonyi Samu			F48P	Debrecen II.	1906.05.21	1910.03.21
1910–1918	Bakonyi Samu			F48JP	Debrecen II.	1910.06.23	1918.11.16
1878–1881	Baldacci Antal			FP	Debrecen III.	1878.10.19	1878.10.19
1875–1878	Baldacci Antal	1803.05.25.	1878.08.08.	FP	Karcag	1875.08.30	1878.06.29
1872–1875	Baldacci Antal			48P	Poroszló	1872.09.03	1875.05.24
1905–1906	Barabás Béla	1855.12.22.	1834.05.28.	F48P	Arad	1905.02.17	1906.02.19
1892–1896	Barabás Béla			48FP	Gyoma	1892.02.20	1896.10.03
1896–1901	Barabás Béla			F48P	Gyoma	1896.11.25	1901.09.05
1906–1910	Barabás Béla			F48P	Nagykőrös	1906.10.10	1910.03.21
1901–1905	Barabás Béla			F48P	Nagyvárád	1901.10.26	1905.01.03
1910–1918	Barabás Béla			48P	Szilágysomlyó	1911.02.16	1917.09.12
1865–1869	Boros Bálint	1819.12.05.	1896.11.25.	DP	Szatmárnémeti	1867.09.30	1868.12.09
1875–1878	Boros Bálint			SzP	Szatmárnémeti	1875.08.30	1878.06.29
1878–1881	Boros Bálint			SzP	Szatmárnémeti	1878.10.19	1881.06.01
1881–1884	Boros Bálint			SzP	Szatmárnémeti	1881.09.26	1884.05.19
1884–1887	Boros Bálint			SzP	Szatmárnémeti	1884.09.27	1887.05.25
1887–1892	Boros Bálint			SzP	Szatmárnémeti	1887.09.28	1892.01.04
1869–1872	Chorin Ferenc	1842.05.11.	1825.01.20.	Bk	Arad	1871.05.10	1872.04.15
1875–1878	Chorin Ferenc			SzP	Arad	1875.08.30	1878.06.29
1878–1881	Chorin Ferenc			EE	Arad	1878.10.19	1881.06.01
1884–1887	Chorin Ferenc			SzP	Aranyosmedgyes	1884.09.27	1887.05.25
1887–1892	Chorin Ferenc			SzP	Aranyosmedgyes	1887.09.28	1892.01.04
1892–1896	Chorin Ferenc			SzP	Aranyosmedgyes	1892.02.20	1896.10.03
1881–1884	Chorin Ferenc			ME	Baksa	1881.11.21	1884.05.19
1896–1901	Chorin Ferenc			SzP	Szatmárnémeti	1896.11.25	1901.09.05

1. adattár (részlet)

Képviselői mandátumok és választókerületek

Rövidítések: Bk = Balközép, DP = Deák-párt, F48P = Függetlenségi és 48-as Párt, F48JP = Függetlenségi és 48-as Justh-párt, FP = Függetlenségi Párt, 48FP = 48-as Függetlenségi Párt, 48P = 48-as Párt, SzP = Szabadelvű Párt, EE = Egyesült Ellenzék, ME = Mérsékelt Ellenzék

Az 1. adattárban a képviselők személyére vonatkozó adatok mellett szerepel a politikusok pártállása is. Ezekkel kapcsolatban a vizsgált városok esetében összességében kijelenthetjük, hogy az országgyűlési képviselőválasztásokkor tapasztalható mandátumeloszlások az ország többi városi választókerületéhez képest jelentős eltérést mutatnak. Míg az országos városi adatok többségben a 67-es kormánypárthoz és kb. harmadukban a közjogi ellenzékhez¹⁸ tartozó parlamenti mandátumokat jeleznek, addig Debrecenben 40%-ban a kormánypártok, 60%-ban a közjogi ellenzék szerezte meg a választók bizalmát, Aradon, Nagyváradon és Szatmárnémetiben pedig nagyjából 50-50% volt a szembenálló felek mandátumának az aránya. A pártcsoportok mandátumszerzéseinek száma, a közjogi ellenzéki irányba határozottan elkötelezett debreceni 1. választókerulettől eltekintve, minden kerületben hozzávetőlegesen kiegyenlített volt. A korszakolások tekintetében is nagy a hasonlóság az egyes választókerületek között. Általában elmondhatjuk, hogy a hat választókerületből ötben 1861 és 1875 között inkább a közjogi ellenzék, 1875 és 1905 között szinte kivétel nélkül a 67-es kormánypárt, majd 1905 és 1918 között pedig ismételten többségben a közjogi ellenzék jelöltjei szereztek mandátumokat.

A kutatócsoportunk által elkészített adattár az országos adatok elemzését követően alkalmas lesz arra is, hogy a mandátumeloszlások tekintetében az egész vizsgált korszakra vonatkozóan város csoportokat alkosson, és a csoportokba az általunk vizsgált városokat és választókerületeket is elhelyezzük. Ezek alapján kirajzolódhat majd a kép, hogy melyek a kormányzat és melyek a közjogi ellenzék számára nagyobb eséllyel megszerezhető kerületek. A négy város választókerületeit tekintve nem tudjuk egyértelműen kijelenteni, hogy egyes kerületek kimondottan kormánypártiak lettek volna, az azonban tény, hogy a legnagyobb eséllyel a Debrecen 3-as, a nagyváradi és az aradi kerületben indulhattak a jelöltjeik. Sokkal biztosabb volt azonban az ellenzék helyzete. A függetlenségi és 48-as politikusok nagyobb megválasztási eséllyel rendelkeztek, és legnagyobb eséllyel pedig a debreceni 1-es kerületben és Szatmárnémetiben szállhattak harcba a mandátumokért.

A négy város választókerületeiben a pártok támogatottságából az is kitűnik, hogy a nagy közjogi irányultságú politikai tömbökön kívül más politikai csoportok szinte

¹⁸ Jelen tanulmányban az egyszerűbb csoportosítás lehetőségét szem előtt tartva a pártcsaládok tekintetében a 67-es kormánypárt (Deák-párt, Szabadelvű Párt, Nemzeti Munkapárt), a 67-es ellenzék (Mérsékelt Párt, Egységes Ellenzék, Nemzeti Párt stb.) és a közjogi ellenzék pártjai (Balközép és a több névváltozattal futó függetlenségi és 48-as pártok stb.) elkülönítéseket alkalmazom. E mellett az 1906 és 1910 közötti koalíciós időszak parlamenti és kormányzati többségét adó Függetlenségi és 48-as Pártját is a közjogi ellenzék pártjai közé sorolom. Az adattárban szereplő adatok azonban ettől eltérő csoportosításokat is lehetővé tesznek.

nem tudtak mandátumhoz jutni. Noha országos szinten az Egyesült Ellenzék/Mérsékelt Ellenzék/Nemzeti Párt neveket viselő csoport az 1870-es, 1880-as és 1890-es években választásonként több tucat mandátumot tudhatott magáénak, a négy város közül csak Aradon szereztek képviselői (Chorin Ferenc: 1881; Atzél Péter: 1878, 1892) helyet. Az Országos Alkotmánypárt és az eszmei irányultságú pártok (Országos Antiszemita Párt, Magyarországi Független Szocialista Párt, Polgári Demokrata Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt stb.) pedig egyáltalán nem szereztek képviselői helyeket ezeken a kerületeken. A kis pártok tendenciáját, Debrecen 3. kerületében 1905-ben elért sikerével, csak az Új Párt törte meg, de ez a siker sem bizonyult hosszú távúnak. Az ekkor választást nyert Szabó Kálmán 1906-ban ugyan ismét mandátumhoz jutott, de már a Függetlenségi 48-as Párt jelöltjeként.

2.) A 2. adattár a képviselők társadalmi származását (arisztokrata, nemes, közrendű), a születési és halálozási helyét, idejét, temetkezési helyét, az iskolázási helyeit, a földbirtokának helyét és a munkahelyének, karrierjének településeit gyűjti össze. A négy városban megválasztott összesen 55 politikus felsorolt adataiból a személy és a választókerület kötődésének az intenzitására lehet következtetni. A 2. adattár összesítő adatait a 3. táblázatban találhatjuk.

Az adott képviselő és választókerülete kötődésének intenzitását a felsorolt adatok segítségével úgy határozom meg, hogy erősnek akkor tekintem, ha a hat (születés-, halálozás-, temetkezés-, iskolázás-, földbirtok helye,¹⁹ karrier települése) megszerezhető pontból a képviselő legalább hármat szerez, köztük a földbirtokból vagy a karrierből származó pontokat; közepes, ha a karrierből és a földbirtokból eredő pontok nélkül két vagy három pontot kap, vagy a karrierből és földbirtokból eredő pontok valamelyikét megszerezve legalább egy pontot szerez; gyenge, ha a karrierből és a földbirtokból adódó pontokat nem szerezve egy vagy nulla pontot szerez.

Az adatok között a legtöbbször előforduló települések esetünkben a választókerület települései, ezen felül pedig általában Budapest jelenik meg. Debrecen ugyancsak számos alkalommal kerül az adatbázisba más választókerületekben megválasztott képviselők esetében is, jellemzően iskolázási városként. Az ország más választókerületeitől eltérően a négy várost szemlélve azért is érzékelhetünk akár a szokásosnál is szorosabb kapcsolatot a képviselő és a kerület között, mert az itt vizsgált városok széleskörű iskolai intézményrendszerrel rendelkeznek (különösen Debrecen és Nagyvárad), az itt született személyek iskolázása a legtöbb alkalommal részben vagy egészben helyben történhetett, sőt kifejezetten az oktatási intézmények révén is kialakulhatott a későbbiekre szóló kapcsolat.

¹⁹ A földbirtokot abban az esetben veszem helyi kötődésnek, ha az a választókerülettel azonos vármegyében vagy annak közvetlen szomszédságában található.

Mindenestre azt láthatjuk, hogy mind a négy városra vonatkoztatva – noha különböző intenzitású kötődéseket tapasztalhatunk – jellemzően viszonylag erős a kapcsolat a képviselővel. A legerősebb kapcsolódást Nagyváradon figyelhetünk meg és erős kapcsolódást érzékelhetünk Debrecen 1. kerületében is. A négy város középértékéhez leginkább Debrecen 2. és 3. választókerülete igazodott, gyengébb kötődés érzékelhető Arad esetében, a leggyengébb kapcsolódás pedig Szatmárnémetiben jelentkezett, de még itt is 40% (erős), 30% (közepes), 30% (gyenge) volt az arány.

A képviselő választókerületi kötődésének erőssége azonban nem feltétlenül cseng össze a kerületben mandátumot szerzett képviselők számával. Azt feltételezhetnénk, hogy minél erősebb a kötődés, annál kevesebb a képviselők száma az adott választókerületben. Jó ellenpélda erre Nagyvárad és Szatmárnémeti esete, ahol mindkét városban az átlagosnál több politikust, 10-10 személyt választottak képviselőnek a korszakban, azonban míg Nagyváradon főként a városhoz erősen kapcsolódó jelöltek érvényesültek, addig Szatmárnémetiben jóval kisebb volt a kapcsolódás a politikusok és a város között.

Ha azonban a választókerület és a képviselő erős kötődésével együtt megvizsgáljuk a választókerület és a képviselő összeegyeztethető politikai érdeazonosságát és helyi elköteleződését, akkor azt láthatjuk, hogy ott, ahol mind a három tényező egyszerre figyelhető meg, várható leginkább a hosszú távú együttműködés a kerület és a képviselő között. Ebbe a képletbe illik bele egyik oldalról Nagyvárad és Debrecen 1. választókerületének a példája, ahol a városokhoz nagyban kötődő, és annak érdekeivel azonosuló politikusok szereztek mandátumot. Mindkét városban elsősorban Tisza Kálmánra, ill. Nagyváradon még mellette Teleszky Istvánra, Debrecen 1. választókerületében pedig Thaly Kálmánra kell gondolnunk. A másik oldalról pedig Szatmárnémeti és Arad példája igazolja az elméletet, ahol több, a városokhoz nem kötődő, és annak érdekeivel csak részben azonosulni képes politikus követte egymást (Szatmárnémetiben: Chorin Ferenc, Hieronymi Károly, Ugron Gábor; Aradon: Chorin Ferenc, Falk Miksa, Hieronymi Károly) a képviselői székben.

A választókerület–képviseelő kapcsolat esetében ugyancsak fontos tényező lehet még a képviselő mandátumainak száma és az azokhoz kapcsolódó kerületek száma is, amely tulajdonképpen a politikus lokális hűségéről tanúskodik. Ezt is igazolják a fentebbi szélső értékek. Nagyvárad és Debrecen 1. választókerületének a képviselői az adott vagy szinte csak az adott választókerületben szereztek mandátumot, míg Szatmárnémeti és Arad képviselői politikai pályájuk egésze alatt többségükben máshol is nyert mandátumot, és azt is elmondhatjuk róluk, hogy ezek a városok csak rövidebb-hosszabb kikötőként szerepeltek a karrierjeikben.

Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti) parlamenti képviselői...

A választókerület és a képviselő kötődésének, a képviselő és a kerület érdekezésségének, valamint a képviselő lokális politikai hűségének az országos léptékű összesítése újabb lehetőséget teremthet majd az adatok összehasonlításra, és nagy valószínűséggel újabb összefüggések felismeréséhez is el fog vezetni. Egyelőre csupán az idevágó adatok vázlatos felvetésére vállalkozok a 3. táblázatban.

Név	Származás	Születés helye	Halálozás helye	Temetés helye	Középf. isk.	Felsőfokú isk.	foldbirtok	karrier városa
Jánosy Zoltán	Ismeretlen	Nagyléta	Ismeretlen	Ismeretlen	Debrecen	Debrecen	-	Debrecen
Kelemen Samu	Bizonytalan nemességű	Nagyvárad	Budapest	Ismeretlen	Nagyvárad	Budapest	-	Szatmárnémeti
Király Ferenc	Bizonytalan nemességű	Debrecen	Debrecen	Debrecen	Debrecen	Bécs, Berlin	-	Debrecen
Kiss János	Ismeretlen	Ismeretlen	Szatmárnémeti	Szatmárnémeti	Ismeretlen	Ismeretlen	-	Szatmárnémeti
Kiss Lajos	Köznyemes	Debrecen	Budapest	Budapest	Ismeretlen	Ismeretlen	-	Debrecen
Kola János	Ismeretlen	Ismeretlen	Debrecen	Debrecen	Debrecen	Nagyvárad, Pest	-	Debrecen
Komlóssy Imre	Köznyemes	Debrecen	Debrecen	Debrecen	Debrecen, Eperjes	Pest	-	Debrecen
Kőrösi Sándor	Ismeretlen	Kecskemét	Budapest	Budapest	Kecskemét	Pápa, Pest	-	Debrecen
Láng Lajos	Báró	Pest	Budapest	Budapest	Pest	Berlin	-	Budapest
Lukács György	Bizonytalan nemességű	Nagyvárad	Nagyvárad	Nagyvárad	Nagyvárad, Pest	Nagyvárad	-	Nagyvárad
Molnár György	Köznyemes	Hajdúnánás	Debrecen	Debrecen	Hajdúnánás	Debrecen	Hajdúnánás	Debrecen
Mudrony Soma	Ismeretlen	Késmárk	Ismeretlen	Ismeretlen	Pest, Miskolc	Pest	-	Budapest, Nagyszeben
Müller Károly	Ismeretlen	Ismeretlen	Arad	Arad	Arad	Nagyvárad	-	Arad
Nagy Vince	Ismeretlen	Szatmárnémeti	New York	Ismeretlen	Ismeretlen	Ismeretlen	-	Szatmárnémeti
Náray Imre	Köznyemes	Pécs	Arad	Arad	Ismeretlen	Ismeretlen	-	Arad,
Pap Endre	Köznyemes	Zsarolyán	Pest	Ismeretlen	Debrecen	Sárospatak, Pest	Ismeretlen	Ismeretlen
Patay István	Köznyemes	Tiszadada	Dadafalva	Debrecen	Ismeretlen	Bécs	Nyírmada	Debrecen

2. adattár (részlet)
*Képviselők és választókerületek kötődése*²⁰

²⁰ A 2. adattár teljes változata tartalmazza a kapcsolódó időponti adatokat is.

választókerület	képviselők száma	születési hely a választókerület	halálozási hely a választókerület	temetkezési hely a választókerület	iskolák	birtok (a választókerület vonzásában)	karrier	kapcsolat erőssége			
								szoros	közepes	gyenge	
Arad	13	5	6	5	4	3	8	54%	8%	38%	↓
Debrecen 1	6	4	2	3	2	2	4	67%	0	33%	↑
Debrecen 2	8	4	3	3	3	0	6	50%	25%	25%	=
Debrecen 3	12	3	5	5	4	2	8	50%	16%	34%	=
Nagyvárad	10	4	6	5	4	1	9	70%	20%	10%	↑
Szatmárnémeti	10	3	4	4	0	1	7	40%	30%	30%	↓
						kapcsolat erőssége középérték:		55%	17%	28%	

3. táblázat

Képviselők és választókerületek kötődését összesítő táblázat

3.) A 3. adattár a négy város képviselőinek iskolai (közép és felsőfokú) végzettségére és foglalkozására vonatkozó adatokat tartalmazza. Az adattár 182 sor oktatási intézményekkel és végzettséggel, valamint 237 sor foglalkozással kapcsolatos adatot tár elénk, amelynek egy részletét a könnyebb áttekinthetőség miatt most egy közös táblázatba szerkesztve mutatom be. Ha az adattárba került oktatási intézményi adatok számát elosztjuk a képviselők számával, akkor azt kell látnunk, hogy mindenkire kb. 3 intézmény vagy oklevél jut, ami általános esetben középiskolai és egyetemi végzettséget jelent, ezen belül túlnyomórészt gimnáziumot és jogi egyetemet, ill. ügyvédi szakvizsgát. A munkavégzés, hivatás tekintetében pedig a teljes életpályára értve kb. öt foglalkozás (ebben az esetben ide sorolva a földbirtoklásra vonatkozó adatokat is) jut egy-egy képviselőre.

Ezek az adatok és elemzési lehetőségek – legalábbis Debrecen, Nagyvárad és Szatmárnémeti esetében – a korábbi munkáimból ismertek, ezért ebben a tanulmányban a kérdés részletes tárgyalásától eltekintek. E tanulmány keretei között csak néhány kutatási ötletet vagy kérdésfeltevést kívánok felvázolni ezekkel az adatokkal kapcsolatban.

Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti) parlamenti képviselői...

Név	Iskola típusa, szak	Helyszíne	Megnevezése	Foglalkozás	Helyszín	Intézmény, hivatal
Atzél Péter	Felsőfokú iskola	Párizs	Sorbonne	Főispán	Arad vm.	Vármegye, főispáni hivatal
Atzél Péter	-	-	-	Főjegyző	Arad vm.	Vármegyei hivatal
Atzél Péter	-	-	-	Újságíró	Arad	Alföld – folyóirat
Atzél Péter,	-	-	-	Polgármester	Arad	Városi hivatal
Atzél Péter	-	-	-	Polgármester	Arad	Városi hivatal
Bakonyi Samu	Középfokú gimnázium iskola	Debrecen	-	-	-	-
Bakonyi Samu	Felsőfokú jogi iskola	Budapest	Budapesti Tudományegyetem	-	-	-
Bakonyi Samu	Ügyvédi vizsga	Ismeretlen	-	Ügyvéd	Debrecen	Ügyvédi praxis
Baldacci Antal	Középfokú gimnázium iskola	Kolozsvár	-	Földbirtokos	Esztergom Vm.	Saját birtok
Baldacci Antal	Középfokú katonai iskola	Bécs	Theresianum	Ezredes	Ismeretlen	Katonai szolgálat 1848–49-es honvédelakulatban
Baldacci Antal	-	-	-	Tulajdonos	Szatmárnémeti	Szővő- és kötélgyár
Barabás Béla	Középfokú gimnázium iskola	Arad	Ismeretlen	Aljegyző	Arad Vm.	Vármegyei hivatal;
Barabás Béla	Középfokú gimnázium iskola	Nagyszeben	Ismeretlen	Szerkesztő	Arad	Arad és Vidéke – folyóirat
Barabás Béla	Középfokú gimnázium iskola	Kolozsvár	Ismeretlen	Ügyvéd	Arad	Ügyvédi praxis
Barabás Béla	Felsőfokú jogi iskola	Budapest	Budapesti Tudományegyetem	Főispán	Arad	Vármegyei hivatal
Barabás Béla	-	-	-	Miniszter	Budapest	Minisztérium, Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium

3. adattár (részlet)

A képviselők képzettségével és foglalkozásával kapcsolatos adatok²¹

²¹ A 3. adattár teljes változata tartalmazza a kapcsolódó időponti adatokat is.

A képviselők társadalmi státusza több választókerületben eltért az átlagostól, sőt néhány meglepő jelenséget is tapasztalhatunk. A vizsgált városokban arisztokrata politikus csak ritkán, összesen hat esetben szerzett mandátumot, kétszer Debrecen 2. (gróf Dégenfeld-Schonburg Lajos 1885, 1887) és egyszer a város 3. kerületében (báró Láng Lajos 1910),²² valamint 3 alkalommal Aradon (báró Ráday Gedeon 1872 és gróf Tisza István 1910, 1913), Nagyváradon és Szatmárnémetiben pedig főrendű személy nem lett képviselő. A nemesi származásúak azonban mind a négy városban nagy többségben voltak. Érdekes, hogy a leginkább polgárosultabb város, Nagyvárad büszkélkedhet a legmagasabb arányban (kb. 90%) nemesi származású képviselővel.

A képviselők foglalkozását vizsgálva megállapítható, hogy a jogászok, ügyvédek mind a négy városban, az állami hivatalnokok pedig Debrecenben, Nagyváradon és Aradon az országos városi átlaghoz viszonyítva lényegesen magasabb arányban szerepeltek. Míg a földbirtokosok mandátumszerzési aránya nagyjából egyharmadra tehető a vizsgált városokban – ami alól csak Szatmárnémeti és Debrecen 3. választókerülete képez kivételt, ahol elenyésző a számuk –, a vállalkozók és tőkések tekintetében Arad 20%-os aránnyal, az országos szint duplájával rendelkezik. Az országos tendenciák közül a vizsgálatba vont választókerületekben is megfigyelhető az az összefüggés, hogy a parlamenti képviselők származásának vizsgálatakor nem célravezető az állami hivatalnoki elit és a földbirtokosság mint társadalmi elit szétválasztása, hiszen a rendszerint nemesi eredetű földbirtokosok fő modernizációs útja éppen az állami hivatalvállalás volt.

Zárszó

A tanulmányban a különböző adattár részletekben nyilvánosságot látott adatai, és vázlatosan, a teljesség igénye nélkül kiemelt elemzési tendenciái szubjektív módon, többnyire a részletek aprólékos vizsgálata nélkül lettek bemutatva. Így biztosan állíthatjuk, hogy a későbbi „mélyfúrások” és az országos adatok feldolgozásának ismeretében az itt felsoroltaknál jóval széleskörűbb összehasonlítási lehetőségek nyílnak majd a kutatók számára.

²² Láng Lajos bárósítása 1910-es mandátumszerzésekor már folyamatban volt, de a címet csak egy évvel később kapta meg.